

Rusijos pradėtas brutalus karas Ukrainoje priverstė Lietuvos žmones dar kartą prisiminti, kokia didelė vertybė yra laisvė. Šiandien galime didžiuotis išsivadavę iš ilgus dešimtmečius trukusios sovietų priespaudos, jų primestos ideologijos ir gyvenimo būdo. Bet ar tikrai per daugiau nei trisdešimt laisvės metų sugebėjome nusikratyti visų sovietmečio relikto? Deja, visuomenės sąmonėje kai kurie iš jų vis dar gajūs, o ypač – mūsų švietimo sistemoje.

Problemų šaknys – sovietmečiu įsitvirtinę stereotipai ir sentimentai buvusiai „gerai“ tvarkai

Tenka pripažinti, kad Lietuvos mokyklose vis dar gausu sovietinio „palikimo“, tačiau tai priimama taip natūraliai, jog retam kyla klausimas, kas gi čia negerai? Problemų priežasčių pirmiausiai derėtų ieškoti praeityje. Ne paslaptis, kad pedagogų šalies mokyklose trūksta kone kritiškai, todėl didelė mokytojų dalis dirba net ir sulaukę pensinio amžiaus. Tai yra ta karta, kuri augo, įgijo pedagoginį išsilavinimą ir išmoko mokytojauti sovietinėje santvarkoje. Nenuostabu, kad to laikmečio ugdymo samprata yra giliai įsišaknijusi sąmonėje, o kardinaliai „persilaužti“, ypač vyresnio amžiaus žmogui, tikrai nėra paprasta.

Kitas, labai pavojingas aspektas, kuris taip pat neleidžia atsikratyti sovietinio ugdymo relikto, yra žmonių jaučiama nostalgija ir net sovietmečio mokyklos idealizavimas. Vyresnės kartos žmonės, kurie patys mokėsi tuo laikmečiu, neretai linkę garbinti tuometinę tvarką mokyklose ir mano, jog tada buvo ugdymas drausmingas jaunimas. Žinoma, nuolatinis muštras, besiformuojančios asmenybės „dusinimas“ ir net fizinės bausmės kėlė baimę ir skatino elgtis tyliai, neišsišokti. Bet dėti lygybės ženklą tarp baimės ir pavyzdingo vaikų elgesio toli gražu negalima.

Vis tik Europos viduryje griaudėjantis karas, kurį pradėjo sovietinio paveldo puoselėtoja Rusija, akivaizdžiai rodo absoliutų tarybinės mokyklos fiasko – jaunimo nužmoginimo rezultatus.

Kaip šių dienų mokykloje pasireiškia sovietmetis?

Vilniaus humanistinės mokyklos direktorė Sonata Petraitienė sako, kad daugeliu atvejų visuomenė nėra iki galo identifikavusi, kokie dalykai mokyklose yra atėję ir pasilikę dar iš sovietinių laikų.

„Pirmiausiai, mūsų mokyklose vis dar gausu muštro, t.y. autoritarinės pedagogikos, kurioje pagarbus dialogas tarp mokytojo ir mokinio yra neįmanomas. Svarbiausi tarybinės mokyklos bruožai – besąlyginis paklusnumas, vaiko asmenybės nepaisymas, baudimas pažymiu, akylas klaidų išieškojimas ir jų viešas pasmerkimas, pretenzijos dėl vaiko kitoniškumo (todėl jo

vieta specialiojoje mokykloje), sustabarėjęs mokymo procesas, kurio pagrindinė raiška yra frontalus klasės darbas su eilėmis išrikiuotais suolais, „iš viršaus“ nuleistų potvarkių, projektų, veiklų vykdymo imitavimas, baudimas už vaiko patiriamus neigiamus jausmus – tebėra giliai įsišakniję. Mane labai neramina kaskart pasigirstanti nostalgija „seniems geriems laikams mokyklose“. Noriu tik priminti, kad tarybinėje mokykloje egzistavo komunistinės ideologijos kultas, propaganda naikino net menkiausias kritinio mąstymo užuomazgas, drausmės rikiuotės mokyklų koridoriuose ir skundų rašymas buvo įprasta praktika, o vaiko jausminis pasaulis buvo suvokiamas kaip itin rimtas trukdis mokomosios medžiagos interiorizavimui, – sako S. Petraitienė.

Iš čia, pasak S. Petraitienės, ateina ir kita didelė problema – išsivadavę iš sovietinės pasaulėžiūros gniaužtų metėmės į itin liberalią, jokių ribų nebrėžiančią ir abipusių susitarimų nepaisančią pedagogiką, kai pataikaujama vaiko silpnybėms, ydoms, atsisakoma auklėti ir auginti vaikuose pagarbą šalia esančiajam, nuvertinamas pats mokymasis ir stipriai akcentuojamas vien „malonus buvimas“ mokykloje. Mokytojai imami kaltinti dėl rutininio ir, žinoma, ne visada įdomaus darbo pamokose, kuris yra būtina bet kokio įgūdžio formavimosi sąlyga, iš mokytojų kaskart tikimasi „neįtikėtino šou“ pamokoje, kad tik vaikai nenuobodžiautų. Šiuolaikinis ir ydingas požiūris, kad vaikai turi patirti tik teigiamus jausmus mokykloje, nuolat būti laimingi ir džiugūs, jokių būdu nejausti nuobodulio, baimės ar pykčio, yra išvirkščia sovietinio palikimo pusė.

Turime mokytis, kad normalu jausti visus jausmus ir gebėti tinkamai reaguoti, priimti tai, kas slypi vaiko viduje. Vis tik labai nedaug pedagogų žino, kaip elgtis šalia negatyvias emocijas, pavyzdžiui, įsiūčio priepuolį, patiriančio vaiko. Tuomet realizuojamas dar vienas sovietinis principas – „atsikratyk problema, perduodamas ją kitai instancijai“. Netinkamai besielgiantys vaikai siunčiami pas mokyklos psichologą ar socialinį pedagogą, taip nuspurtant problemą nuo savęs, bet nesuteikiant vaikui realios pagalbos. Tačiau realią, tinkamą pagalbą tokiam vaikui turi gebėti suteikti „čia ir dabar“ būtent pats pedagogas, o ne „iškvietas specialistas“.

Stereotipinės mokyklos šventės

Žvilgtelėkime į dar vieną, bet akivaizdų sovietinį reliktą, kurio Lietuvos mokyklos niekaip negali nusikratyti – visiems įprastas mokyklinės šventės. Pavyzdžiui, Rugsėjo 1-oji, kuri vis dar minima su variniais varpeliais, užrašais ant lentos „Sveikas, rugsėji“ ir formaliomis mokyklos vadovų ar net su ugdymo įstaiga nesusijusių politikų kalbomis iš tribūnos. Taip pat – abiturientų paskutinio skambučio šventė.

„Šiomet buvau pakviesta į savo buvusių mokinių, abiturientų, paskutinio skambučio šventę.

Ir buvau apstulbusi, kad 2 valandas sėdėjau šventėje, kurią prisimenu iš savo vaikystės. Lygiai tas pats buvo man baigiant mokyklą sovietiniais laikais: direktoriaus iškilmingas (bet neišmintingas) žodis, tas sustabarėjęs abiturientų valsas, kurio niekas taip ir neišmoksta sušokti, popierinėmis dekoracijomis puošta mokyklos salė, pirmokų, nesuprantančių ką čia veikia, sveikinimas. Tiesa, būna ir Nepriklausomybės įnešta naujovė-kunigo palaiminimas, kas irgi yra kvestionuojama “, – stebisi S. Petraitienė.

Vilniaus humanistinės mokyklos vadovė mano, kad tokios šventės nesikeičia dešimtmečius pirmiausiai dėl to, kad niekad ir nebuvo viešos diskusijos apie mokyklinių renginių kaitą ir evoliuciją. Edukologė įsitikinusi, kad tokių švenčių reikšmės sumenkinti ar visai jų atsisakyti nereikia, tačiau derėtų nustoti bijoti laužyti strereotipus, kurie lydi mus nuo sovietmečio.

Net ir iki kaulų čiulpų vieims pažįstama suolų išdėstymo tvarka klasėse mūsų mokyklose vis dar dvelkia sovietmečiu. Vienodomis eilėmis išrikiuoti suolai, kuomet visi vaikai žiūri į priekyje esantį mokytoją, tęsia šaltą “kolektyvizmo” tradiciją.

Žala besiformuojančiai asmenybei - didžiulė

Visas šis sovietinis palikimas, tikliau, jo nepermąstymas, nereflektavimas mūsų švietimo sistemoje galbūt daugeliui ir neatrodo toks reikšmingas, bet S. Petraitienė siūlo prisiminti, kad mokykla formuoja ateities visuomenę. O sovietinis ugdymas jau parodė savo rezultatus kaimyninėje šalyje agresorėje: ugdomas ne žmogiškumas, humanizmas, ne atspari propaganda asmenybė, o sistemos sraigtelis, be savivertės, empatijos ir kritinio mąstymo.

„Grįžtant prie karo konteksto, puikiai matome, kokią visuomenę Rusijoje suformavo jų švietimo sistema. Pasaulis aiškiai pamatė, kokia ta visuomenė nužmogėjusi, žiauri, negerbianti gyvybės“, – įsitikinusi edukologė.

Mokykla, kurioje vaikas muštruojamas, skatinamas jokia būdu neišsišokti, būti tokiu, kaip visi, ilgainiui stipriai paveikia jo savivertę ir kūrybiškumą. Jauno žmogaus sąmonėje užkoduojama baimė ir nepilnavertiškumas. Ateityje tai gali turėti įvairių neigiamų pasekmių, pavyzdžiui, žmogui gali būti sunku siekti aukštesnių postų darbovietėje, nes jis save laiko nepakankamai geru specialistu, bijo atsakomybės.

„Šiuolaikinė mokykla turi atrasti vidurio kelią. Permąstyti savo istorinę patirtį ir griežtai atsisakyti sovietinių klišių, taip pat aiškiai matyti, kur veda liberalusis ugdymo modelis, pasirinkti pačias vertingiausias žmogaus ugdymo strategijas, puoselėjančias žmogaus asmenybės tapsmą ir kūrybą“, – mano S. Petraitienė.

Kas paskatintų pokyčius?

S.Petraitienė sako, kad svarbu neleisti stagnuoti šalies ugdymo sistemai, juk stagnacija buvo vienas iš akivaizdžiausių sovietmečio bruožų, kaita turi vykti ir, laimei, ji vyksta. Tačiau kodėl šioje srityje progresas vyksta lėtai? Visų pirma, pedagogai yra išsprauti į švietimo sistemos rėmus.

„Nėra nei vieno pedagogo, kuris norėtų pakenkti vaikui. Visi daro geriausia, ką gali. Problema slypi tame „galėjime“. Kiek gali pedagogas? Turime išlaisvinti mokytoją iš daugelio beprasmiškų, nebūtinų darbų, pagrindinė mokytojo paskirtis – mokyti ir auklėti, kurti graškias pamokas ir dalintis savo unikalia kūryba su mokiniais. Humanistai pamokas vadina mokytojo „dvasios dovanomis“, juk būtent vidiniame mokytojo pasaulyje gimsta būsimos pamokos provaizdis. Manau, kad proveržis švietime įvyktų, jei mokytojams būtų suteikta laisvė ir jais būtų besąlygiškai pasitikima“, – sako edukologė.

Nepriklausomybė mums atnešė laisvę, galimybę kurti tokią pedagogiką, kurios labiausiai reikia Lietuvai, ugdyti mąstančius jaunos žmones, mokytis priimti žmogų tokį, koks jis yra, su visu jo vidinio pasaulio turiniu – gebėjimais, vertybėmis, charakteriu, jausmais.

Humanizmo filosofija paremtas ugdymas nėra naujiena užsienyje, tačiau Lietuvoje tokių ugdymo įstaigų dar labai nedaug. Jei šie principai atkeliautų į visas mokyklas, sovietmečio palikimas iš mūsų ugdymo sistemos būtų ištrintas visiems laikams.

